

«МАЗЕПАНА» «МАЛОРОСІЙСЬКОГО ПРИКАЗУ» РДАДА ЗА НАЙСУЧАСНІШИМ ОПИСОМ

Нещодавно світ побачила фундаментальна праця «Малороссийский приказ. Описи фонда № 229 Российского государственного архива древних актов». – М., «Древнехранилище», 2012. – 493 стор. Її підготував колектив дослідників на чолі з д. і. н., проф. Петербурзького держуніверситету, керівником Центру з вивчення історії України відомим істориком-україністом Тетяною Таїровою-Яковлевою (В. В. Муциньська, Є. А. Андреева, Р. Загора, В. К. Савченко). Проект був реалізований на гранти Канадського інституту українських досліджень в Едмонтоні (Канада) і Програми Ковальських для вивчення Східної України.

Без перебільшення можна сказати, що до рук дослідників потрапив путівник по унікальному архівному фонду, який містить справжні скарби з історії України. Доцільність створення сучасного опису не підлягає жодному сумніву. Поділюсь власними спогадами. Пригадується, як я у 70-80-х рр. минулого століття працював над документами цього фонду. Тоді мені, як і кожному досліднику, видали описи фонду, які були не зовсім повними і були зроблені ще наприкінці XVIII ст. (!) М. М. Бантиш-Каменським. Оскільки самі описи склали історичну цінність, то їх видавали дослідникам у вигляді мікрофільмів. До кількох апаратів для читання мікрофільмів (мікрофотів) вишикувалася черга. Доводилося витратити багато часу, псувати очі поганенькими мікрофільмами і такими ж мікознімками, здійснювати багато даремних зусиль, оскільки на безпосередню роботу з джерелами залишалося мало часу. Ще в гіршому становищі були окремі категорії громадян (духовенство), а особливо іноземні дослідники, котрим видавали далеко не всі документи. Це в цивілізованій країні архіви є національним скарбом, доступ до якого відкритий практично кожному (деякі архівні матеріали, як правило, недавнього минулого, щоправда відкриваються для користування дослідниками через 30-50 років). Інша справа Російська імперія – СРСР, де архіви були «собранием государевых тайн». Тому тут секретили й секретять не лише архіви КДБ, МВС, МЗС і тому подібних установ, але й переважну більшість документації, навіть кількостолітньої давнини. Так, щоб працювати з матеріалами фонду «Сношения России с Польшей», які стосувалися часів Богдана Хмельницького, мені довелося писати листа самому А. А. Громику – керівнику МЗС СРСР. Уже після 1991 р. моїй аспірантці Марині Кравець було відмовлено в доступі до матеріалів російських посольств до Криму XV-XVIII ст., бо з наказу тодішнього віце-президента Руцького засекретили більшість матеріалів фонду «Сношения России с Крымом». Один з найзначніших фондів РДАДА «Малоросійський приказ», де зберігаються документи 1585-1781 рр. (всього 1442 одиниці зберігання), хоча й не секретився, однак через підколоніальне становище України мало використовувався дослідниками. Ну як можна було працювати над біографією Мазепи, коли не дозволялося навіть публікувати його документи або позитивно згадувати цього гетьмана.

Але позитивні зміни, хоч і повільно, все ж відбуваються, свідченням цього є ця книга. Упорядники використали описи М. М. Бантиш-Каменського та І. П. Колесникова (цей видатний архівіст описував документи фонду на обривках паперу восени-взимку 1941 р., в той час як радянський уряд готувався до втечі в Казань, вірячи, що його праця не пропаде даремно), також інші описи XIX-XX ст., уточнили

їх, самостійно описали документи, які знаходились у стані розсіпу або були свого часу (у XVIII ст.) помилково включені до іншого фонду («Сибірський приказ» (!), створили й видали сучасний опис фонду, який відкриває вступ Т. Таїрової-Яковлевої та стаття Ю. М. Ескіна («Архів Малоросійського приказу. Історія опису»). Є також географічний та іменний покажчики, навіть хронологічний, стислі примітки, що надзвичайно полегшує працю дослідників. Капітальна праця колективу упорядників заслуговує найтепліших слів удячності! Побажаємо ж їм успіхів над другою частиною праці – виданням сучасного опису фонду 124 («Малороссийские дела»)!

Але видання сучасного опису фонду – це тільки перший етап роботи. Попереду вивчення і публікація архівних документів, а ця робота буде виконуватися ще кількасот років як мінімум. Адже до рук дослідників потрапив опис цілого моря документів (одна одиниця зберігання або справа містить від 1-2 до понад 1000 аркушів). На жаль, опис фонду вийшов мізерним тиражем (500 екземплярів) і до України потрапили лише окремі примірники. Для того, щоб зробити доступнішим цей опис, ми подамо на сторінках «Сіверянського літопису» витяги з нього, які стосуються гетьмана Івана Мазепи та його доби. Наш опис буде досить поверховим, тому що багато цінних документів фізично не можна описати у короткій статті. Крім того, у назвах справ часто не фігурує ім'я Мазепи, тому такі справи треба виявляти і опрацьовувати безпосередньо в ході архівних кверенд. Крім того, складно виявити і опрацьовувати документи, які були видані раніше (в останнє двадцятиліття українські дослідники опублікували комплекс універсалів Мазепи і двотомник його листів, де є дещо з даного фонду РДАДА). І все ж спробуємо хоча б мінімально висвітлити це питання. Відзначимо, що для економії місця прізвище Мазепи будемо подавати скорочено (літерою М.). Римськими цифрами вказується номер опису, а арабськими – номер справи. На жаль, через брак місця не будемо вказувати відповідний аркуш справ.

Отже, почнемо наш огляд із небагатьох справ, у котрих висвітлюється догетьманський період біографії Мазепи. Тут треба вказати на збірник, у котрому містився документ про посилку до Криму гетьманом П. Дорошенком козака М. (05.-06.1673 р.) (I, 94), а також документи про прийняття М. у Москві вже як посланця гетьмана І. Самойловича у 1676-1677 рр. (I, 119, арк. 526-529) і ціла справа щодо цього 1679 р. (I, 141). Її доповнює справа 1677 р. про приїзд до М. «дорошенкова казака Ивана Мазепы» (II, 27), його «распросные речи» 1677 р. (II, 43), лист Самойловича до царя, присланий з військом товаришем М. (II, 50). Потім укажемо на справи про його ж приїзд до Москви у 1682 р. (I, 169. 1; 169); про видачу жалування цим посланцем (М., Кочубей та гетьманич Яків); про присилку лікаря до Самойловича і про повернення його (цього лікаря) до Москви вже при М. (1687 р.) (I, 192). Відзначимо також списки з листів Самойловича та М. 1686-1689 рр., в яких йшлося, зокрема, про утиски православних уніатами.

Набагато повніше представлені документи часів гетьманату Мазепи. Ціла справа 1688 р. містить у собі листи М. до царів і до В. В. Голіцина про стан Війська Запорозького (I, 225.1). Йдеться і про друкування Четв'ях-міней у Києво-Печерській лаврі (св. Димитрія Ростовського (?), про самовільні зносини з Кримом запорожців і гадяцького полковника, про новини в Молдавії. Що особливо цікаво, тут йдеться про «гулящих своевольників», які збиралися у пасічника, племінника Кривоноса (чи родича не знаменитого Максима Кривоноса ?)(I, 202). У справі 29 (1674-1688 рр.) зберігається урядова грамота В. Б. Бухвостову (Бухвостова) і дяку І. Волкову про посилку їх до гетьмана М. з «жалованьем и милостивым словом» (II, 27). Далі йдуть справа про обрання М. гетьманом (I, 185) і виписки із укладених тоді російсько-українських «статей» (I, 117, арк. 368-370), справа про крадіжку стрільцями полковника Афанасія Чубарова майна колишнього гетьмана Самойловича і церковного та приватного майна з обозу; М. (I, 192), велика справа 203 (1689 р.), у котрій містилося листування М. з царями й членами російського уряду, зокрема про підготовку Кримського походу, статейний список посла М. Якова Глухівця до Польщі, листи до М. коронного гетьмана С. Яблоновського; йдеться і про будівництво міста в пониззі р. Самари (нині – лівобережна частина Дніпропетровська); царський указ М. про

присилку двох співаків; документи, які стосуються звинувачень М. у зраді царю, висунутих якимось М. Челвенком і його братом Лук'яном (січень-лютий 1689 р.); лист М. з проханням прийняти у своє підданство С. Паїсія, на якого начебто в Польщі готувався замах; лист С. Палія про напад на нього польських жовнірів і з проханням прийняти його під протекторат М.; відписка батуринаського сотника Д. Нестеренка, у котрій він пояснював причини неподачі запорожцям провіанту; лист сосницького сотника Андрія Дорошенка до М. про присилку забитого провідника с. Шабалтасовці разом з убивцею – московським стрільцем Лук'яновим (I, 203). Така ж справа 1689 р. (I, 205) містить аналогічні документи, зокрема листування М. з царями, універсали М. про оренди і шинки, листи до нього київського полковника Г. Карповича про Палія; лист ігумена Інокентія про книги, відібрані у ченця Сильвестра Медведєва (це були явно книги київського друку, які потім з царського і патріаршого наказу були спалені, а Медведєва було страчено); справа про приїзд у Москву посланців М. Івана Ковальчука «с товарищи», які ходили на Очаківський шлях і повернулися з ординськими «язиками». Записні книги Малоросійського приказу 1689 р. стосуються приїзду до Москви М., де зберігаються між іншим грамоти на села й млини, дані Києво-Печерській лаврі (II, 57), слідча справа про «подметный лист» на М.; статейний список посла до М. дяка Постникова та ін. (II, 59); записні книги 1691-1692, 1695 рр., у котрих знаходяться листи М., Палія, митрополита В. Ясинського (II, 64), а також листування московського уряду з М. щодо війни проти Кримського ханства (II, 65); документи про смерть чернігівського архієпископа Л. Барановича, про посилку під Очаків для «промысла» полковника К. Мокієвського; копія листа М. про купівлю ліків; листи М., прислані разом з полоненими турками, татарами, молдаванами, в т. ч. його лист про взяття м. Поланка і полонення 200 «бусурман» тощо (II, 71, 72). Книги 1696 рр. містять документи про нагородження М. соболями і шаблею (II, 75), про взяття Казикермена, про чорноморський похід запорожців, про укріплення Києва; листи кошового отамана Якова Мороза, С. Палія (II, 76). Книги 1697-1698 рр. мають у своєму складі документи, що стосуються військових дій; присланні М. хутра (II, 78); видачі йому грошей; його наради з князем Долгоруким, про С. Палія (II, 79). До них прилягає справа 69 (1694 р.), в яку входять листи М. про заходи проти ворогів, про якісь украдені гроші, про С. Палія, перемогу останнього над регіментарем Вільгою під Фастовом і про його намір переселитися у Васильків або в Трипілля (з додатком листів Палія), про переїзд з Чернігова у Любеч шляхтича Д. Полубинського (I, 223; II, 69).

Також важливі універсали М. про надання маєтностей старшині Гадяцького полку 1690 р. (I, 206. 1), копії його універсалів старшині, його відписки про стан військових дій з татарами 1691 р., його листи щодо успішних дій «значного товариша» Полтавського полку Антона Рудого, який взяв у полон 5 татар на Казикерменському шляху під Перекопом. Важливі також царські грамоти М. й Рудому о «пожаловании» за вірну службу; лист М. до Малоросійського приказу щодо його посла у Крим Андрія Чалого; лист щодо відставки київського полковника Григорія Карповича за зв'язок з польським ксьондзом Чорнобильським і про обрання новим полковником Костянтина Мокієвського; листи до М. кошового отамана Івана Гусака, полтавського полковника Федора Жученка, а також лист архімандрита Ісайї з Афону з проханням визволити їх з неволі у султана; листи до М. (I, 209), запис щодо явки стольника князя Юрія Четвертинського з листами до М. про допит його дядька, митрополита Гедеона (2 жовтня 1690 р. V, 596); листи М. до Малоросійського приказу 1692 р. і відповіді на них. Зокрема вирізняється лист про недопущення на українські землі шляхтича Красенського і його родичів; щодо кошового І. Гусака; про відправку 4 000 дубового дерева на будівництво веж у Батурині; щодо присилки в Батурин з Москви ченця Соломона, який вчинив донос на М.; щодо підготовки війська до походу на Крим; наказ послам М. до Москви чернігівського полковника Я. Лизогуба і Якова Шурехівського про підготовку до війни проти татар і Польщі; лист М. про сплату «жалованья» лікарю Івану Комніну; про донос на М. переяславського полковника Л. Полуботка; врешті уривки статейного списку про права, дані Б. Хмельницькому та М. (I, 214). Є й справа

з відписками М. у Розрядний приказ про стан Війська Запорозького під час війни з кримськими татарами 1692 р., листування М. з царями (I, 215.1), прибуття до Москви значного військового товариша Романа Висоцького, гінця Івана Томаровського та ін. (I, 216.1), посольство від М. Василя Омельницького з відомостями про польські справи 1694 р. (I, 220.1); посольство до М. та до церковних діячів стольника Андрія Вінюса з новиною про народження Анни Іоанівни (1693 р.) і посольство листопада 1694 – лютого 1695 рр. (I, 219.1; 224), відписка чернігівського воєводи Г. Косагова про крадіжку грошей М. стрільцями Путивля (V, січень 1693 р., V, 598), листи М. 1694 р. з додатком послань йому полковників, у т. ч. про підготовку кримських татар до нападу на українські міста; про переслідування православних у Речі Посполитій, про надіслання на Січ церковної «утвари», про хворобу М. і присилку йому лікаря з Москви тощо (I, 220), також листи М. про хід воєнних дій (I, 221.1; 223.1); листи до М., зокрема щодо прохання шляхтича Домініка Полубинського переселитися в Гетьманщину, св. Феодосія Углицького, чернігівського полковника Я. Лизогуба, київського судді Івана Дворецького та ін.); про змову запорожців з «плутом Яско» йти під Чигирин і шукати скарби, зариті Богданом Хмельницьким, тощо (I, 223). Наступна справа 224, яка містить документи листопада 1694 р. – лютого 1695 р., розповідає про похід М. під Очаків і перемоги над турками й татарами, про присилку у Москву 120 козаків із полоненими татарськими «язиками». У справі з іншого опису є випис з листів М. про підготовку до Азовського походу 1695 р. (V, 516). Про відпуск свинцю на кахляні печі для церкви у Орлі, яку збудував «дозорца» Іван Рутковський, та ін. (I, 224), Її доповнює фундаментальна справа 1694-1695 рр. (1000 аркушів (!), де розповідається про військові дії проти татар. Крім того, тут є документи про «сєзд» у Білополлі М. та воєводи П. П. Шереметева щодо продовження війни, листи М. про пересування військ від Переволочної до Казикермена та про повернення військ. Є документи про привезення боєприпасів у Батурин (III, 86), про Білопольський з'їзд (статейний список дяка Л. Судейкина (III, 93), про укріплення Таванської фортеці 1695 р. (III, 94), відправку провіанту військам у 1695 р. (III, 96), про підготовку Азовського походу і статейний список В. Бухвостова і І. Волкова у Батурин 1697 р. (III, 102), листи М. про похід запорожців у пониззя Дніпра у 1698 р. (III, 107); про пересування польських і татарських військ 1701-1706 рр. (III, 122). Листи й укази, скеровані до М. у 1701-1706 рр., стосуються скарг запорожців на здирства московських полковників (III, 126, 132), пересилки до Москви турецьких втікачів (III, 129), підтвердження універсалів М. удові полковника І. Обидовського (III, 126), надання самому М. маєтностей у Комарицькій і Крупецькій волостях Сівського повіту (II, 134; I, 89), також міста «Анпол» поблизу Сівська у Стародубському повіті (січень 1696 р., V, 515), села у Богородицькій волості Рильського повіту (грудень 1703 р., V, 554). До них прилягають листи до М. козацької старшини про відміну податків і встановлення оренд і відповідне клопотання перед царем 1689 р. (I, 204.1), взаємне листування М. з царями 1689 р. (I, 205), слідча справа 1690-1700 рр. Соломона і Афанасія, які начебто від імені М. писали «воровские письма» (V, 441). Цікавою є справа про розмежування села Борки Переяслав-Рязанського повіту, яке належало М. 1685-1686 (?) рр. (I, 201.1; 201), також справа про Другий Кримський похід, де містяться листи М. про бої на Арабатській стрілці, документи про поширення листів проти М., про посольство до М. стольника Василя Монастирева і Леонтія Неплюєва з «милостивим словом» (I, 197). Близькою тематично є справа (1688-лютий 1689 рр.), яка містить у собі статейний список посольства дяка Михайла Жаденова до М. щодо підготовки II Кримського походу (V, 366). Вкажемо на листи М. до царів Петра та Івана, царівни Софії, переважно до Петра I, 1688 р. про взяття фортеці Кам'яної і деяких міст за Дністром і будівництво там нових містечок (I, 193.1); лист до тих же і до В. В. Голіцина про стан Війська Запорозького (1688 р.) (I, 195.1); лист про оглядини М. нових містечок на Дніпрі і про похід за Дністер полковника Якова Лизогуба (1694) (I, 193); про розпуск полків після Кримського походу і про вісті з Криму та Польщі, про приїзд гетьманських посланців з «язиками» (I, 188) і з копіями секретних донесень йому львівського поштаря Зіверта про внутрішню і зовнішню

політику європейських держав (1698 р.) (I, 85), листи на Січ про надіслання грошей з Москви (1696-1697 рр.) (I, 117). Документи про направлення полонених з-під Казикермена до М. у 1695-1696 рр. (I, 117, арк. 12-28, 65-79, 144-145, 233-356) і справи про приїзд у Москву посланців М. з полоненими турками і татарами з-під Казикермена (4-9.05.1696 р.) (I, 84).

У матеріалах опису 2 домінують великі за обсягом (300-400 аркушів) записні книги, які звичайно охоплюють хронологічно один-два роки. У книзі 111, яка стосується події 1684 р., бачимо матеріали стосовно присилки до М. стольника І. Є. Циклера; указ М. йти з полками для відсічі кримчан з Батурина в Гадяч, листи Л. Полуботка, митрополита Варлаама Ясинського та ін. (II, 111). У наступній книзі 1685 р. знаходимо шість листів по справі полковника Леонтія Полуботка (II, 112), а в книзі 1691 р. – видатки на утримання гетьманських посланців тощо. (II, 113). Записна книга 1698 р. містить, крім іншого, документи про похід проти Польщі (насправді ж Правобережної України) (II, 81), записні книги 1701 р. містять дані про початковий період Північної війни (II, 83), про видачу жалування і боєприпасів війську (II, 85); наступна книга містить цікаві листи М. і до нього, зокрема лист С. Безкровного про пошесть серед запорожців, про укріплення Києва і прийняття молдавських послів, листування М. з Москвою щодо запорожців Палія і Самуся (II, 86-86 а). Книги наступних років (1700-1704 р.) містять дані щодо пошесті серед запорожців (II, 87), листування М. з Петром I (II, 88), про київський гарнізон (II, 90). Хронологічно до цієї справи прилягає ще одна (про присилку М. царю лосів і кіз у 1700-1702 рр.) (I, 88). У книзі 115 (1689 і 1702-1703 рр.) містяться документи щодо приїзду М. у Москву у 1689 р., копії грамот, які посилалися до М. (II, 115).

Далі йдуть книги, які охоплюють події 1703-1708 рр., багатющі матеріали яких годі описати в короткій статті. Відзначимо тільки документи щодо відправки запорожців у Петербург для каторжних робіт (II, 91), приїзд М. у Москву 1703 р. (II, 92), про фінансові та ін. справи 1703 р. (II, 93; 99), надіслання М. універсалів у прикордонні міста із заборонаю ходити за кордон (II, 94), про приїзд у Батурин у 1704 р. французького посла, листи про Палія, Самуся, Іскру, Миклашевського і Огинського (II, 95-95 а; II, 97), про зносини М. з турками та кримцями і заслання Палія до Сибіру у 1705 р. (II, 96). Чотири записних книги наступних років (1705-1708 рр.) містять листування М. з царським урядом, зокрема стосовно полонених шведів, заснування пошти, матеріального забезпечення гетьманських гінців, присилці лікаря до М., заслання на Соловки попа Івана Святайла, який проходив у справі В. Кочубея та І. Іскри, про безмитне провезення товарів М., які були придбані ним у Москві для власного вжитку, врешті про повстання М., переслідування царською владою його прибічників, зокрема Григорія Герцика – тестя Пилипа Орлика; жителів Полтави (II, 100; 101; 102; 103; 104; 116; 117; 120; 122; 127).

Опис № 3 містить 250 справ різного обсягу, де зберігаються листи М. про посилення гарнізону Києва у 1687-1689 рр. (III, 56), про відмову запорожців продовжити війну з Кримським ханством у 1690 р. (III, 62), про суд над двома московськими стрільцями, які вбили запорожця (III, 64), про дії Палія та Петрика у 1691 р. та обрання архімандрита Києво-Печерської лаври, про пересування польських і турецьких військ (III, 70, 73-74), листи 1691 р. й до М. Палія і холмського каштеляна С. Друшкевича (III, 75), царів Петра та Івана, гадяцького полковника М. Боруховича (III, 71), кошового отамана (III, 72). Тим же 1691 р. датовані листи М. про образу його кошовим отаманом Іваном Гусаком (III, 77), листування М. з приводу клопотання єпископа Л. Барановича і про його задоволення (III, 78). Чимало справ стосуються прийому гетьманських послів, видачі їм жалування, дипломатичне листування у 1683-1688, 1703-1706 рр. (III, 135, 136, 142, 144, 179, 196, 198, 199), зокрема М. Нестеренку, покарання белевського поштаря С. Соскова, винуватого у затримці листів М. (III, 136, 143). У справі 200, яка охоплює січень-лютий 1692 р., містяться документи щодо відбиття М. наскоків кочівників під Немирів і міста Переяславського полку (Бубнів, Домонтів та ін.), пожалування його та старшини за ці зусилля, зокрема соболями, одягом, прикрасами, кречетами й соколами, алкоголем і продуктами тощо. Військо-

во-дипломатична тематика першої чверті 1698 р. і 1692-1693 рр. продовжується у справах 213 -214, де містяться зокрема листування М. й старшини з царською адміністрацією, гарнізонами у Батурині, Тавані та ін., матеріали посольства у Батурин, стольника Івана Тараканова, переклади польських листів (королеви Марії Казимири та ін.), переслані М. у приказ, переклади листів польських полонених у Криму з проханням до М. обміняти їх на полонених татар, які сидять у Батурині, тощо. (III, 213, 214). Ця ж тематика продовжується у записній книзі, де знаходимо листування з М. за вересень-серпень 1688 р. (V, 362). Листи М. містяться у справах 217, 219, 225, які охоплюють відповідно липень-серпень 1694, травень-серпень 1696, травень-серпень 1698 рр. Там є також матеріали, що стосуються архімандрита Києво-Печерської лаври Мелетія Вуяхевича, С. Палія, присланих до М. двох молдаван, котрі обіцяли показати скарб (III, 217, 219, 225). У чотирьох справах малого обсягу 1687, 1691, 1697 і 1687-1699 рр. зберігаються документи про виплату грошей візнику, який посилався до судді Т. М. Стрешнева с царським указом щодо вістей від М.; про сплату жалування М. та старшині й полковникам; статейний список гінця М. Клима (?) до імператора «Священної Римської імперії» Леопольда I з царською грамотою про звільнення архімандрита Ісайї; проїжджий лист М., виданий його матері, ігумені Києво-Печерського Вознесенського монастиря Марії Магдалині на проїзд з Глухова до Москви (III, 226, 228, 237, 241). У справі II, 112 (1685 р.) містяться документи щодо приїзду в Москву ігумені Марії Магдалини. Мова йшла також про купівлю для неї та інших учасників місії будинку в Москві (січень-червень 1688 р.) (III, 196). Видачі корму і грошей на дорогу Марії Магдалині і її свиті у червні-липні 1692 р. стосується справа V, 480.

Доповнюють ці справи матеріали опису 5, зокрема справи, де вміщено уривок статейного списку московських послів до М. в Батурин дяків Ф. Леонтьєвича та Л. Домнина (V, 89), проїжджий листи М. і архімандрита Варлаама Ясинського від січня 1680 р. на проїзд ієромонаху Кирилу Филимоновичу (чи не родич сумнозвісного Мефодія Филимоновича?) «с товарищи» (V, 208), відписки Л. Р. Неплюєва і листи М. (жовтень 1686 р.) про укріплення татарами Перекопа (V, 313). Лист (не раніше 1687 р.) Семена Палія до М. із звістками з Вінниці про похід татар до цього міста і їхні наміри переправитися через Дніпро (V, 334); грамота до М. (не раніше 1687 р.) про відправку посильного до кримського хана для повернення у Москву гінця Василя Айтемирова (V, 335); дешифровка «цифрного» листа М. про просування турецьких військ під Софію і татарських військ на р. Прут (не раніше 1687 р. V, 336); справа про «непристойних речах» служивого чоловіка Івана про замах на М. (V, 337); справа про поїздку у жовтні – грудні 1687 р. у Батурин і Київ ротмістра Андрія Івановича Лизлова (знаменитого історика (!) і піддячого В. Торопова з грамотами і жалуванням М. і митрополиту Варлааму Ясинському (V, 338), відписка про відправку в приказ листа М. (лютий 1688 р. V, 369), лист М. з привітанням В. В. Голіцину (березень 1688 р., V, 370), лист М. про присилку з М. церковних книг для передруку (1688 р., V, 371), пам'ять у Розряд про допит присланого М. полоненого татарина Осака Зурушова (листопад-грудень 1688 р., V, 372), запис грудня 1689 р. про витрату вівса, виданого М. військам під час походу до м. Самара (Ново-Богородицька)(V, 410), справа грудня 1689 р. про відправку до М. стрільців з подальшим їх пересуванням у Ново-Богородицьку (V, 411), лист М. з Гадяча (січень 1690 р.) про пересування полків у Батурин, Ново-Богородицьку та ін. (V, 446), надання М. с. Ряски у Іваницькому повіті служилому чоловіку Івану (V, 416), справа (не раніше січня 1689 р.) про затвердження наданих М. маєтностей (с. Нехаївки і городища Снігіна у Новомлинському повіті) полковнику Іллі Новицькому (V, 417), листи до М. про стягнення грошей з М. Михайлова (У, 435), про надіслання українського війська під Казикермен (лютий 1690, V, 447), лист М. про похід під Казикермен і про його контакти з Польщею, а також «расспросные речи» гетьманського посла Івана Лисиці щодо його послів до Польщі і про неузгоджене перемир'я запорожців з турецьким султаном і кримським ханом (V, 448), лист до М. київського митрополита Гедеона (лютий 1690 р.) про відсилку вістового листа у Москву, а копію до М. (V, 453), лист М. з вістями про втручання Франції у мирні переговори Туреччини і «Священної Римської імперії» і відносини

з придунайськими державами тощо (березень 1692, V, 484), чолобитна Ф. І. Дашкова про надіслання грамоти М. щодо пошуку холопів Дашкова, які втекли у Гетьманщину (лютий 1694 р., V, 507). Чолобитна Л. Й. Бороздина про посилку грамоти М. щодо відпуску Бороздина на богомілля до М. (квітень 1695 р., V, 5170) Вирізняються великі (376 і 279 аркушів) справи (грудень 1693 – січень 1695 рр.), які містять листи М. і Палія, похвальну грамоту М. за доставку «язика» тощо (V, 493, 494). До них прилягає справа того ж періоду з листами М. та Палія (V, 495). Ще одна велика справа (201 аркуш) містить листи М. про присилку військ у Батурин, про стосунки Палія з польським урядом, про гетьманського посланця у Москву прилуцького полковника Д. Горленка, про присилку цареві лосів та кабанів тощо (V, 500), про купівлю паперу для писання грамот до гетьмана М. (вересень 1697- серпень 1698 рр., V, 533), про листи з Перекопа каймакана Байбек-аги до М. щодо обміну полоненими після укладення Карловацького перемир'я у 1699 р. (V, 547), виклад листів М. про бої зі шведськими і польськими військами у вересні 1704 р. (V, 556), царська грамота М. про нагородження його орденом Андрія Первозванного (не раніше 1700, V, 542). Урешті маємо досить велику (112 аркушів) справу 660, яка охоплює період з 14.04. по серпень 1690 р. і стосується дипломатичних зносин Гетьманщини з Московською державою (посольства М. до Москви І. Родоманського, Самійла «Васильєва», І. Іскри, Федора Самовтора та ін.)(V, 600).

Не можна не згадати деякі справи, які не містять безпосередніх згадок про М., зате дають неоціненний матеріал щодо Чернігова, Батурина та інших міст Сіверщини (видача військовим хліба, солі і т. д. у 1675 р.) (II, 31), у 1677 р. (II, 45), про призначення комендантом у Чернігів у 1705-1706 рр. Регімона (II, 98), переписну книгу 1666 р. Батурина, Конотопа, Бахмача та ін. (II, 121), описну книгу Ніжина про різні місцеві справи 1699 р. (II, 124), а також листи жовтня 1686 р. київського сотника Сави Туптала (батька св. Дмитрія Ростовського (!) і полковника Григорія Карповича про оголошення королівського універсалу щодо збору військ під Язловцем та про напад орди на Волинь (V, 312); «расспросные речи» іноземця Яна Славського, який прибув з родиною з Польщі, щоб дати у Києві виставу комедії «Маргінетти» (квітень 1699 р., V, 551), лист архімандрита Києво-Печерської лаври Йоасафа Кроковського і документи про видачу винагороди його посланцям, а самому архімандриту – соболів, сукна тощо (березень 1700 р., V, 552), опис другої половини XVII ст. околиць, які прилягають до Києво-Печерської лаври (V, 600).

Цими справами, звичайно, не вичерпується перелік справ про гетьмана Івана Мазепу та його добу. Повніша інформація міститься у самому опису, а максимально повну картину дасть лише безпосереднє ознайомлення з архівними справами цього фонду РДАДА.